

Ambacht en onmacht

Liesbeth Fit

Fotografie: François Caterin

De reizende tentoonstelling 'Design Made in Africa' laat de wereld zien wat Afrika te bieden heeft op designgebied. Dat is tegelijkertijd hard nodig en prematuur. Want 'design' zoals we dat hier kennen heeft Afrika (nog lang) niet te bieden.

Een vergelijkbare tentoonstelling over Europees ontwerp zul je niet snel vinden, zeker niet na de recente ontwikkelingen rond de Europese grondwet. Zijn er eigenlijk wel overkoepelende kenmerken aan te geven voor Europees ontwerp? Je kunt ze hoogstens bedenken voor 'Dutch' of Italiaans design.

Hoe Afrikaans is Afrikaans ontwerp als de ontwerpers worden opgeleid in Europa, daar zelfs wonen, of half Europeaan zijn?

De organisatoren van 'Design Made in Africa' hebben hier geen problemen mee. Zij pogen een beeld te geven van de actualiteit van ontwerpen en ontwerpers in Afrika. De curatoren hanteren de volgende definitie van Afrikaans ontwerp: (te worden) geproduceerd op Afrikaanse bodem, en representatief voor de trends in artistieke creatie op het Afrikaanse continent. Hoe representatief de tentoonstelling wérkelijk is voor het Afrikaanse continent valt echter te bezien. Van de 54 landen in Afrika worden er maar veertien vertegenwoordigd, door 31 ontwerpers. Gezamenlijk tonen die uiteenlopend werk: ruimtelijk ontwerp, productontwerp, een aantal op het lichaam draagbare objecten en één object voor de openbare ruimte. Het lijkt logisch om je af te vragen of de overige landen niets te bieden hebben en of de selectie gerelateerd is aan de stevige banden die Frankrijk van oudsher heeft met West-Afrika. De organisatie claimt echter via verschillende wegen ontwerpers te hebben opgeroepen mee te doen, en een internationale jury heeft de uiteindelijke keuze gemaakt.

Traditionele trends En wat zijn dan die trends in artistieke creatie? Opvallend is een veelvuldig gebruik van natuurlijke materialen: hout, metaal, keramiek, papier, textiel en riet. Hier en daar wordt kunststof toegepast, maar steeds op dezelfde wijze; gevlochten of geweven. Uitzonderingen daargelaten, bestaan de producten voornamelijk uit berg- en zitmeubels en serviesgoed. (Een bui-

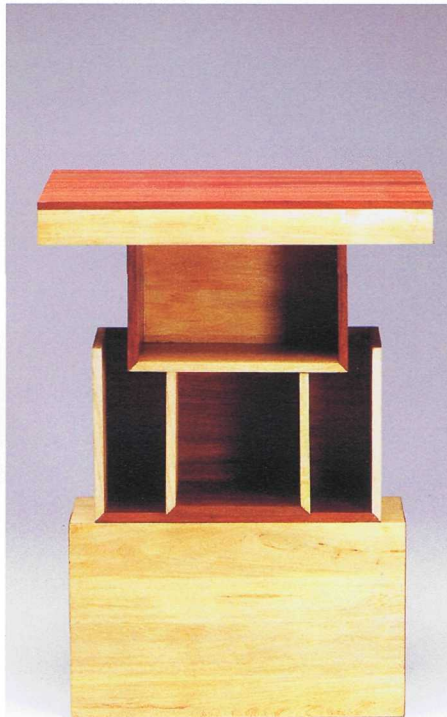
tenbeentje is het werk van de Zuid-Afrikaanse grafisch ontwerper Peet Pienaar.) Veel producten doen in eerste instantie gedateerd aan en sommige zijn ogenschijnlijk blijven steken in de onderzoeksfase of onvoldoende uitgewerkt. Neem de kast van Laurent Hategekimana; een oefening in vorm en opbergen die je in het tweede jaar van een Nederlandse ontwerpopleiding zou verwachten. Er zijn echter ook ontwerpen die eruit springen. Door opvallend materiaalgebruik, zoals de schalen van Marisa Fick-Jordaan, de stoel van Strangelove of de kast van Vincent Bailou en Vincent Rossin. Of door een sterke beeldkwaliteit, zoals de kleden van Anthony Laboriaux.

Afrikaans design wordt ook, zo blijkt uit de tentoonstelling, gekenmerkt door een nauwe relatie met tradities. Kossi Assou is de meest uitgesproken ontwerper op dit gebied. Zijn zitmeubelen gaan uit van de traditionele Afrikaanse manier van eten: op de grond. Met zijn ontwerpen geeft hij een kader voor dit belangrijke dagelijkse ritueel. Zelf noemt hij het: "het opnieuw bevestigen en accepteren van een cultureel gebruik dat de tand des tijds doorstaan heeft maar helaas wordt vervangen door westerse gewoontes". De expositie toont ook zijn houder voor een tandenstoker – in Afrika is de tandenstoker niet alleen een functioneel object maar ook één van verleiding. In bepaalde landen verleiden mannen vrouwen door op een tandenstoker te kauwen, en in weer andere landen worden versierde tandenstokers aangeboden aan de begeerde vrouw.

De grootste gemene deler van het werk op de tentoonstelling is uiteindelijk de ambachtelijke herkomst. Alle producten zijn tot stand gekomen in samenwerking met lokale ambachtslieden. En dat is niet omdat de tentoonstelling slechts prototypes laat zien. Het is tekenend voor het ontwerpklimaat in Afrika, dat een afspiegeling vormt van de economische en productionele infrastructuur. Industriële designproducten zijn in Afrika nauwelijks te vinden.

met de klok mee:
Zenzulu™
Made in Africa Collection,
Marisa Fick-Jordaan (Zuid
Afrika), handgeweven
schalen van telefoonkabels

Selon l'humeur
Laurent Hategekimana
(Rwanda), modulair
meubilair bestaand uit vijf
elementen gemaakt van
umusafe (lichtgekleurd) en
ibuyu (donkerkleurig) hout

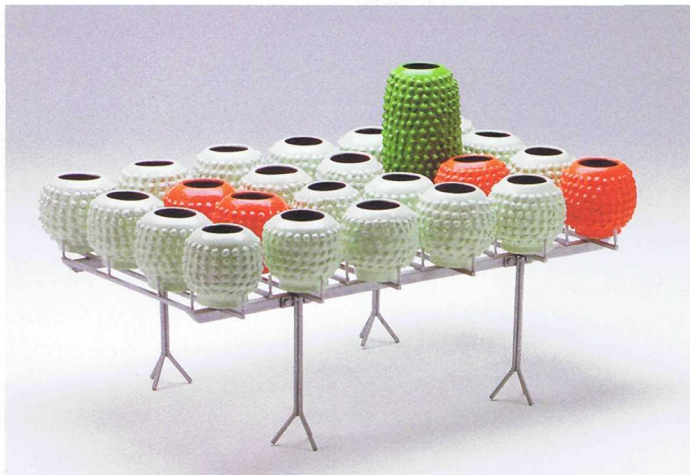
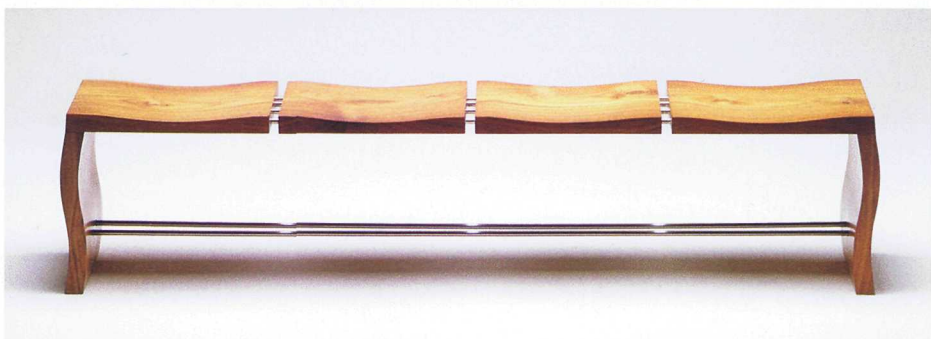
Tafel met containers
Vincent Bailou/Vincent
Rossin (Burkina Faso/
Frankrijk), metaal en
keramiek

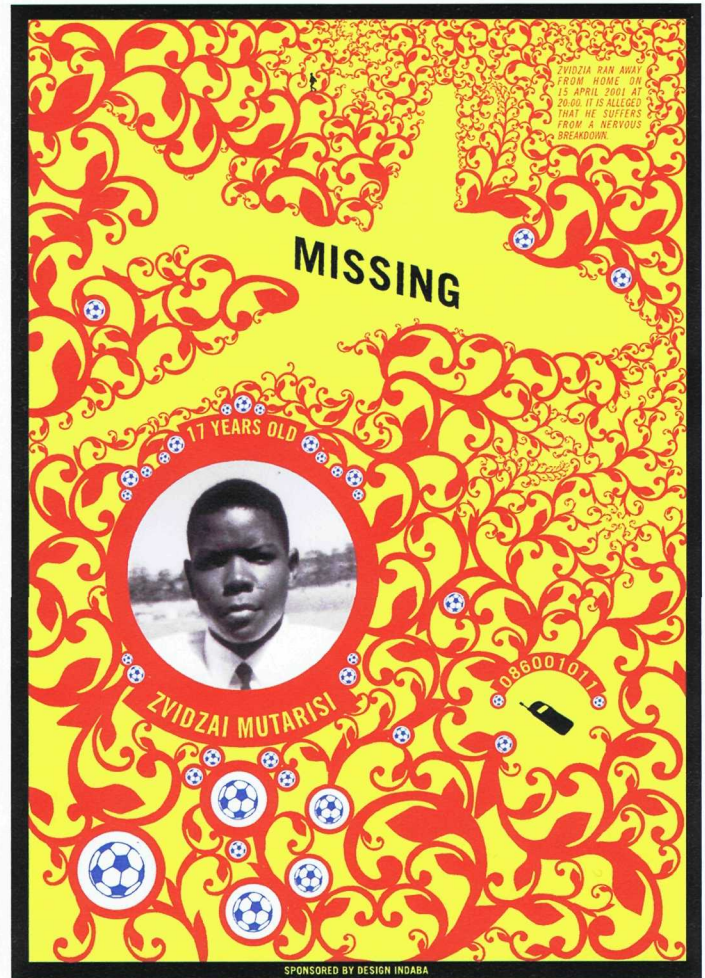
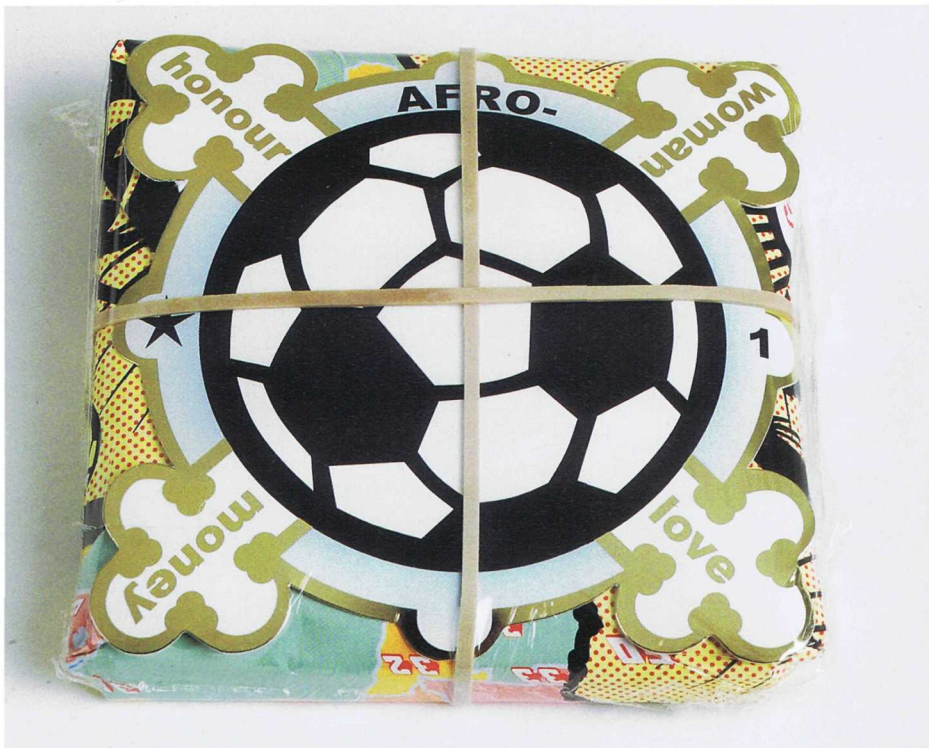
Locust laminated Chair
Strangelove (Zuid Afrika)

Segou
Cheick Diallo (Mali),
schommelstoel bestaand
uit stalen frame met
geweven nylon zitting

Mocanou
Vincent Niamien
(Ivoorkust), bank van roest-
vrijstaal met teak hout

Hoe Afrikaans is Afrikaans design
als de ontwerpers worden opgeleid
in Europa, daar zelfs wonen of
half Europeaan zijn ?

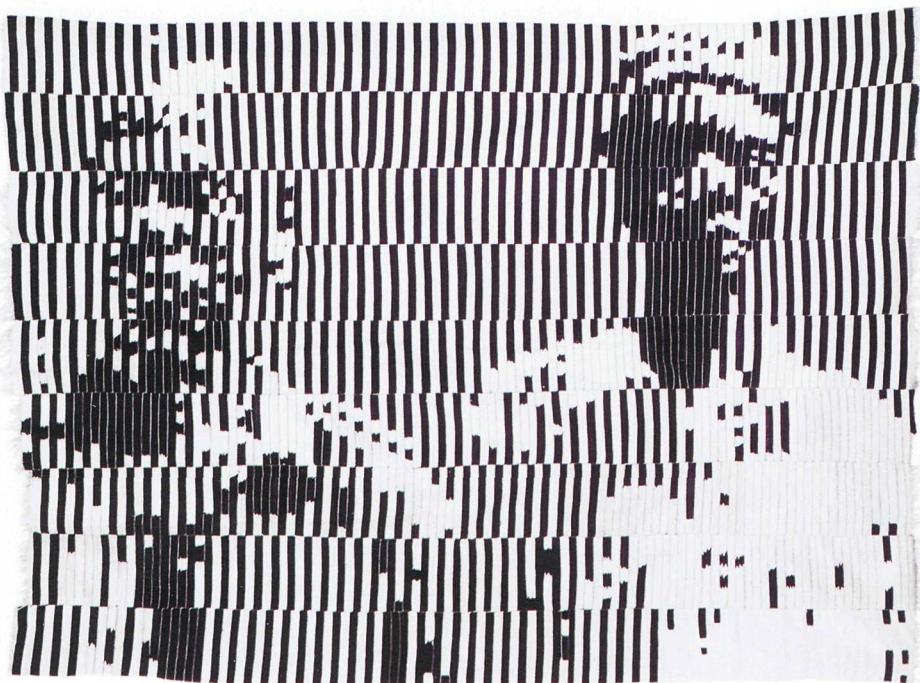
met de klok mee:
Afro Magazine
 Peet Pienaar (Zuid-Afrika),
 een tijdschrift met artikelen,
 korte verhalen, poëzie,
 design, kunst en muziek
 uit 51 Afrikaanse landen.
 Het tijdschrift wordt
 gedistribueerd in Milaan,
 New York, Londen, Sydney
 en Tokio

Poster
 van Peet Pienaar

Capsa 2
 Mehdi Mahmoud Dellagi
 (Tunesië), stoel gemaakt
 volgens de Adobe methode:
 kleiachtige aarde gemengd
 met natuurlijke hydraulische
 lijm

Daouda en zijn broer
 Anthony Laboriaux
 (Frankrijk), het patroon
 van de geweven tapijten
 ontstaat naar aanleiding
 van verpixelde foto's. De
 kleuren zijn traditioneel:
 het zwart is afkomstig van
 ijzeroxide

Sieraden van
 gerecycled papier
 Sanaa Gateja (Oeganda),
 het papier is verzameld op
 diverse plaatsen en wordt
 gemengd met stro, vezels
 en berkenbast

Mensen kopen stoelen omdat ze die op tv zien, maar blijken ze in de praktijk niet te gebruiken

'Design Made in Africa'

komt voort uit workshops die in 2003 georganiseerd werden voor Franse en Afrikaanse ontwerpers in Dakar, Senegal. Het initiatief daartoe was afkomstig van de afdeling Afrique en Créations van de afaa (Association Française d'Action Artistique) in samenwerking met de designbiënnales van St. Étienne en Dakar. Een bijna simultane opening, op de internationale designbiënnale van St. Étienne in Frankrijk en de salon international de l'artisanat de Ouagadougou in Burkina Faso, was het startpunt voor een nog twee jaar durende tour van de tentoonstelling in Afrika en West-Europa/Noord-Amerika.

Problemen De tentoonstelling wil Afrikaans ontwerp en Afrikaanse ontwerpers op de internationale designkaart zetten. Daarbij is het bewustmaken van de economische rol die design in Afrika kan spelen heel belangrijk. Want hier ligt een probleem: in Afrika wordt het beroep van ontwerper niet serieus genomen en zijn de productie- en afzetmogelijkheden voor design minimaal. Voor het grootste deel van Afrika geldt dat de designgerelateerde productiemarkt uit drie onderdelen bestaat. Ten eerste zijn er kleine bedrijfjes die meestal één bepaald materiaal verwerken (plastic producten uit West-Afrika zijn in Nederland welbekend) en daarnaast zijn er lokale ambachtslieden die een bepaalde techniek beheersen. Ten tweede de ontwerpers. Fabrikanten betrekken hen niet of nauwelijks in productieprocessen. Ambachtslieden voeren hun opdrachten uit, en komen maar af en toe in overleg met ontwerpers tot een product. Het verschil tussen de ambachtsman en de ontwerper zit in het maken van producten vanuit het beheersen van een traditionele techniek tegenover het ontwerpen van een product vanuit bepaalde eisen of uitgangspunten.

Het derde en grootste probleem is de transformatie van grondstoffen naar producten. Afrika is rijk aan grondstoffen die het niet kan verwerken. Ze worden geëxporteerd en als producten weer ingekocht.

Eigen bodem Hoe gaan Afrikaanse ontwerpers om met dit probleem en welke oplossingen zijn er nodig en worden er geboden? Generaliseren is gevaarlijk omdat Afrika uit veel uiteenlopende landen bestaat. Toch is de hoofdproblematiek overal hetzelfde, met uitzondering van Zuid-Afrika, dat moderner en beter georganiseerd is. Een gebied dat zich momenteel ontwikkelt, is West-Afrika. De dialoog tussen ontwerpers gaat daar dwars door de in de negentiende eeuw opgelegde landsgrenzen heen en ontstaat dus op natuurlijke wijze.

Daarbuiten maken taal en bereikbaarheid ontwikkeling moeizaam. Vanuit Ethiopië kun je niet zomaar naar Senegal vliegen. Dat moet via Europa.

Twee ontwerpers uit de tentoonstelling, Kossi Assou (Togo) en Cheick Diallo (Mali), zijn initiator en spil in het web van diverse organisaties die design stimuleren in Afrika: de ADA (l'Association des Designers Africains), Afrodesign (een programma dat ontmoetingen en gesprekken over de ontwikkeling van design in Afrika organiseert) en Synapse (Association des entrepreneurs culturels Africains). Zij vinden het bewustmaken van de bevolking en de industrie van de waarde van design de belangrijkste opgave. Belangrijker dan goede designopleidingen (die zijn nu alleen te vinden in Algerije en Ivoorkust) en investeringen in de grondstofverwerkende industrie. Fabrikanten, voor zover aanwezig, willen geen risico nemen met vernieuwende ontwerpen, en consumenten willen herkenbaarheid. Mensen kopen bijvoorbeeld stoelen omdat ze die op tv zien maar blijken ze in de praktijk niet te gebruiken. Volgens Assou moet er een markt gecreëerd worden op eigen bodem. Er is wel potentie maar er zijn geen middelen. Ontwerpers en industrie moeten nader tot elkaar komen. Daarnaast moeten craft en design bij elkaar gebracht worden. De productie en verkoopmogelijkheden van craft blijven nu steken op een lokaal niveau. Design kan verbindingen tot stand brengen en geeft een economische meerwaarde waarbij iedereen wint: ontwerper, ambachtsman en industrie. Het bewaren van de eigen Afrikaanse identiteit vindt Assou belangrijk. De lokale bevolking wil een product waar ze de eigen cultuur in terugvindt. Vanuit de traditie moet dus iets nieuws gemaakt worden. Met dat langdurige proces is nu een begin gemaakt in Senegal en Mali. Diallo werkt daar inmiddels aan opdrachten voor de regering. ^{fin}